

SOK HANGON A HALLGATÁS ELLEN – KORTÖRTÉNET NÉGY KÖNYVBEN

Tompa Andrea: *Omerta* – *Hallgatások könyve*

■ Kolozsvár utcái, illetve a magyar közösség életében kulcsszerepet játszó helyi intézmények jelentik Tompa Andrea *Omerta* című regényének világában azon referenciapontokat, melyek között megrajzolódik a mű szereplőinek élet-, illetve mozgástere. Közelségbe a Hóstát, a Kétágú templom, a Palocsay-kert, a Méhes, Pata és Borhánacs utcák által határolt városrész, valamint az Óvár, Mátyás szülőháza, a Farkas utca, a Sétatér, a Malomárok, a botanikus kert környéke kerülnek. Fókuszban maradnak továbbá a Főtér, a Szent Mihály-katedrális és Fadrusz János ikonikus szoborcsoportja, de a Bolyai Egyetem és a Magyar Színház is. A szerző körületekintő helyszínteremtése szoros érzelmi kötelékrendszernek bizonyul, ugyanakkor erőforrást jelent a szereplők számára, melyhez egyik lehetséges kulcsot élethelyzeteik értelmezése adja.

A négyes tagoltságú regény világában a központi figurák sorstörténetei önálló olvasattal bírnak, és bár szerkezetileg elkülönülnek egymástól (Kali könyve, Vilmos könyve, Annuska könyve, valamint Eleonóra könyve), mégis egységes egészet képeznek azáltal, hogy eseményeik számos vonatkozásban, lazán, harmonikusan átfedik egymást.

Az indás szerkezetű kompozíció révén több erdélyi kistérség – Kolozsvár vidéke, a Mezőség egy része, valamint a Maros Magyar Autonóm Tartomány – történelmébe is betekintést nyerünk; megéljük a román pártállami eszközökkel bő egy évtized alatt gyökeresen megváltoztatott mindennapokat. Kisemberek és vezető értelmiségiek, elsősorban nemzetiségi, inkriminált dön-

téshozók, illetve bizonyos társadalmi csoportosulásokban vagy egyesületekben, egyházi közösségekben vezető szerepet felvállaló személyiségek tragédiája rajzolódik ki előttünk.

Célkeresztben három nő és egy férfi áll. Személyneveik adják a fejezetek, vagyis a róluk szóló „könyvek” címeit. Átalluk az ezerkilencszáznegyvenes évek végétől a hatvanas évek elejéig terjedő időszak Romániájának eseményeit követhetjük nyomon. Az *omerta*, azaz a hallgatás vagy inkább kényszerű(ell)hallgattatás realitásának része a Bolyai Egyetem felszámolásának politikai háttérrel: a propagandagyűléseken történtek felelevenítésével, a diákok kényszernyilatkozatainak rekonstrukciójával, azok valós okainak feltárásával, valamint a harsány kirakatrendezvények kulisszái mögött történt manőverek feltérképezésével dokumentál a szerző.

A korabeli román párt- és államvezetés így, ekkor fosztotta meg a „kincses várost” a régióban évszázadok óta betöltött, politikai, társadalmi és kulturális vezető szerepétől. Ekkor lehetetlenítette el a Hóstát lakóinak – többségük magyar nemzetiségű volt – jellegzetes életformáját, és örölte fel az egész országban a kisebbségi egyházi közösségeket. Nem mentség, hogy hasonló sors várt többek között a görög katolikus egyház híveire, hogy a nevezett időszakban összességében több százezres nagyságrendben telepítettek ki, vetettek börtönbe, fosztottak meg vagyonuktól és hurcoltak meg más nemzetiségűeket is.

Az idézett események pontosan nyomon követhetőek a regény szerep-

lőinek élethelyzeteiben. Olyan válságperiódusok láncolatáról van szó, melyek felelevenítésével hiánypótló ismeretanyag népszerűsítésére vállalkozik a szerző. A mai fiatalok olvasók számára létfontosságú megismerni a történeteket. Sok szereplő neve közismert az erdélyi kisebbségi közösségek bizonyos köreiben, némelyiket – kézenfekvő írói fogás – változtatás nélkül emelte be Tompa Andrea alkotásának világába, néhányan ma is élnek. A korabeli *omerta*-kötelezettség ellenére a köztudat megtette a magáét: elevenen őrzi az áldozatok – akár a kollektivizálás, akár a kirakatpercek okán kitelepítettek, elhurcoltak vagy bebörtönzöttek – emlékét.

Ebben a kolozsváros könyvben élőbeszéd jellegű monológfüzerekből kibontakozó élettörténetek teljesednek ki, paradox módon a hallgatás, illetve az elhallgattatás kényszere miatt. Szabó Zóld Kali, Vilmos, Annuska és Eleonóra nővér megtapasztalták a mulandóságot, felerősödött általa esendőségük és tehetetlenségük: megváltoztathatatlan körülményeik közepette megy tovább velük, körülöttük az élet. Erős akaratiúak, szilárd belső értékrenddel rendelkezik mind a három nő, ennek jegyében tették a dolgukat, és lehetőségeik szerint, óriási erőfeszítéssel kitörttek a megszokás védelméből. Kali két évtized után felrúgta áldozat-státusát; bántalmazott feleség volt, de elszökött falujából, kilépett házasságából, és új életet kezdett Kolozsvárott. Később gyereket is vállalt. Életvezetésében sokat segítette lenyűgöző verbalizációs készsége, töretlen beszédkedve, habár Décsi Vilmos, aki élettársa és gyermekének az apja, épp ellenkezőleg, az asszony szükség esetén megmutatkozó hallgatási képességét emlegeti elismerőleg. A férfi – maga is alig hisz szakmai és politikai pályafutásának szerencsés alakulásában – életvitele erőltetett ütemű, felpörgettek kötelezettségei. Az *omertás* hétköznapok lelki terhé és a korabeli pártpolitika abszurd visszasságainak következményeit tulajdonképpen asszonyainak segítségével vésszel át. Munkakultúrája, természetsze-

retete kései gyermekének anyjához kötik ugyan, emberi-apai kötelességének is eleget tesz, hiszen egyre több időt tölt cseperedő kisfiával, felelősséget vállal érte, gondoskodik szükségleteiről, mégsem találja nyugalmát. A rá nehezedő társadalmi-politikai nyomás súlya alatt az összeomlás határán tántorog. Józan esze megvédi őt a túlzásoktól és a kétségbeeséstől. Szerencsés alkat; hozzáállásának köszönheti, hogy sikerrel egyensúlyoz a propagandaingovány közepette. Kísérleti állomásának megteremtésével, a munkálatok megszervezésével passziójának élhet, bizonyos értelemben nemcsak kiteljesedik élete, és okos húzással – a kollektivizálás, a vagyonekbevitel korában! – sikerül gyermekét és annak anyját anyagi biztonságba helyeznie.

Az erős fizikum, a kitarítás, a töretlen élni akarás, a jó munkabírás megannyi közös vonás Kali és Annuska, az érett asszony és a fiatal hóstáti kamaszlány között. Utóbbi éppoly tudatosan alakítja asszonysorsát, mint évekkel korábban – hasonló eltökéltséggel – a széki cselédlányból lett kenyérkereső asszony tette. Eleonóra életútja csupán érintőlegesen kapcsolódik a Kali-Vilmos-Annuska szerelmi hármashoz egymás könyveibe átkúszó történetébe. A nővér a sorsával elsősorban a kisebbségi egyházi közösségek tagjai által végzett, közhasznú foglalkoztatási ágazatok (beteg gondozás, háztartási segítségnyújtás, gyermekfelügyelet) államilag irányított, erőszakos akadályoztatását, illetve felszámolását dokumentálja.

A négy főszereplő történeteit záró utószó meglepően rövid. Egyértelmű, hogy Kalit, Vilmost, Annuskát és Eleonórát értékrendjük, nevelésük, óriási önfegyelmük és humorérzékük egyaránt segítette abban, hogy kiszolgáltatottságukat, (szerepükből, helyzetükből adódó) tehetetlenségüket felelősségtudattal éljék meg. Tudatosan ebből merítették erőt a majdani folytatáshoz, amelynek leírása viszont kívül esik a mű világának súlypontján, talán a szerző egy másik alkotásának részei lehetnének.

Egyénre és helyzetre szabott a szereplők szóhasználata; nyelvi regiszterükkel erős érzelmi töltetet hitelesítenek mindannyian. Tamási Áron műveinek felelő hangnemére emlékeztetnek. Verbalitásuk míves jellegét sajátos szóhasználat, nyelvi leleményesség adja. Regionalizmusok, román nyelvből átemelt, olykor fonetikus átírással magyartított fordulatok, játékos megfogalmazások színezik főleg Kali, de Annuska beszédmódját is. Az idegen szavakat és kifejezéseket találékonyan, jókedvűen alkalmazzák mindannyian. Például a felfortyanás vagy dühkitörés következményeként: *boszumfát*, vagyis boszszús, duzzogó – mondják valamennyien egymástól függetlenül, különböző helyzetekben.

Az *Omerta* női szereplőinek életvezetését meghatározza extrovertált alkattukból adódó, fokozott szókimondásuk. Sok esetben önmagukat bátorítják, védtelenségüket palástolják, ezért vértetik fel magukat „fűszeres” szóhasználattal. Érzelmi kapaszkodót, életfilozófiát jelent számukra a verba-

lizáció. Többet, mint a szó hagyományos értelmében vett mese, mely fontos szerepet játszik Vilmos, a feltalálókertész életében is. Igaz, ő munkájával és jegyzetei révén élhetővé zabolázza kétségeit, de – minthogy többre vágyik – mentsvárat épít magának Kali mesemondásából csakúgy, mint az Annuska jelenlétében megélt, vele töltött, önfelédlt pillanatokból.

Mind a négy „elbeszélő” szerencsésen ötvözi személyes indulatait a természetes játékossággal. Az érett bölcsesség nemcsak a lassan középkorú Kali és Vilmos gondolkodásmódját jellemzi – korát meghazudtolja Annuska életfelfogása is. A szereplők beszélgetésével megelevenednek mintegy másfél évtized történelmi-szociális tablói, melyek a mulandóság változatait hitelesen dokumentálják: a négy könyv történetei az *omerta* ellenére kimondatlan bizonyossággal a jövő, az örökös emlékezet felé araszolnak, holott már jelenükben bizonytalanságba torkolltak.

Medgyesi Emese

A DIVAT TÁRSADALMI KONTEXTUSAI

F. Dózsa Katalin – Szatmári Judit Anna – Szentesi Réka (szerk.): *Divat, kultúra, történelem.* *Divattörténeti Tanulmányok*

■ A kötet F. Dózsa Katalin divatelméleti munkásságának újabb hiánypótló darabja. A második divattörténeti konferencia anyaga, az első, *Divat, egyén, társadalom. A Divattörténeti Tudományos Konferencia tanulmánykötete* címmel megjelenő kötet folytatásaként, az elsőnél jobban körülírt témaválasztással jelent meg. Az első kötet szerteágazó tematikája után a *Divat, kultúra, történelem* tanulmányai kifejezetten a magyar vonatkozásokra reflektálnak. Így a kötet a magyar divatelméleti kutatások

szempontjából még inkább releváns, emellett a történeti vonatkozások sokasága miatt több szakterület számára is hasznos forrásként szolgál.

A kötet nyolc tanulmányt tartalmaz, melyek a divatot egy-egy norma, elv, társadalmi szerepvállalás kommunikációs csatornájaként és prezentációs eszközeként vizsgálják. Az eszme- és fogalomtörténeti vizsgálatok mellett társadalmi beszédmódok kutatásán keresztül kapunk részletes képet a 19–20. századi magyar divattörténetet megha-